

La música del renaixement i del manierisme

Codi: 100640

Crèdits: 6

Titulació	Tipus	Curs	Semestre
2500240 Musicologia	OB	2	2

Professor/a de contacte

Nom: Francesc Xavier Alern Vazquez

Correu electrònic: FrancescXavier.Alern@uab.cat

Utilització d'idiomes a l'assignatura

Llengua vehicular majoritària: català (cat)

Grup íntegre en anglès: No

Grup íntegre en català: Sí

Grup íntegre en espanyol: No

Prerequisits

Coneixements de teoria i pràctica musicals equivalents, com a mínim, al grau mitjà de conservatori. Anglès, francès i italià a nivell llegit.

Objectius

L'assignatura proposa fer conèixer a l'estudiant la història de la música i el repertori musical europeu del període comprès entre 1400 i 1600, aproximadament. Tot això atenent al fil cronològic de les diverses generacions de compositors francoflamencs, a la seva relació amb Itàlia, i a l'evolució dels estils musicals d'acord amb els gèneres vocal, instrumental, i a les músiques religiosa i profana.

Objectius

1. Obtenir una visió completa d'aquest període de la història de la música.
2. Conèixer els diferents criteris historiogràfics sobre el Renaixement i el Manierisme, amb els seus fonaments teòrics.
3. Aprendre a reconèixer els seus diferents estils, característiques estètiques i gèneres musicals.
4. Prendre consciència de la relació entre la música i els corrents artístics i de pensament d'aquest període.
5. Tenir coneixement dels trets fonamentals del sistema musical del Renaixement.

Competències

- Analitzar críticament les obres musicals des de qualsevol punt de vista de la disciplina musicològica.
- Conèixer i comprendre l'evolució històrica de la música i les seves característiques tècniques, estilístiques, estètiques i interpretatives des d'una perspectiva diacrònica.
- Desenvolupar un pensament i un raonament crítics i saber comunicar-los de manera efectiva, tant en les llengües pròpies com en una tercera llengua.
- Identificar i contrastar les diferents vies de recepció i consum musicals en la societat i en la cultura de cada època.

- Que els estudiants hagin demostrat que comprenen i tenen coneixements en una àrea d'estudi que parteix de la base de l'educació secundària general, i se sol trobar a un nivell que, si bé es basa en llibres de text avançats, inclou també alguns aspectes que impliquen coneixements procedents de l'avantguarda d'aquell camp d'estudi.
- Que els estudiants puguin transmetre informació, idees, problemes i solucions a un públic tant especialitzat com no especialitzat.
- Que els estudiants sàpiguen aplicar els coneixements propis a la seva feina o vocació d'una manera professional i tinguin les competències que se solen demostrar per mitjà de l'elaboració i la defensa d'arguments i la resolució de problemes dins de la seva àrea d'estudi.
- Relacionar conceptes i informacions de diferents disciplines humanístiques, científiques i socials, especialment les interaccions que s'estableixen entre la música i la filosofia, la història, l'art, la literatura i l'antropologia.
- Vincular els coneixements adquirits amb la praxi musical, col·laborant amb els intèrprets a través de l'anàlisi i la contextualització dels diferents repertoris, tant els relacionats amb la música històrica com amb les diverses manifestacions de la música contemporània.

Resultats d'aprenentatge

1. Analitzar els creadors d'un fenomen artístic en un determinat context cultural
2. Analitzar els receptors d'un fenomen artístic en un determinat context cultural
3. Analitzar les idees artístiques sobre un fenomen artístic en un determinat context cultural.
4. Aplicar a la recerca musical les conceptualitzacions pròpies de la filosofia, la història, la literatura i l'antropologia.
5. Comunicar per escrit, amb correcció, precisió i claredat argumentals i terminològiques, els coneixements adquirits, tant en l'àmbit de l'especialització com de la divulgació musicals.
6. Considerar la matèria de manera integral i identificar el context en el qual s'inscriuen els processos estudiats i la relació que tenen amb els elements i els factors que intervenen en el desenvolupament sociohistòric.
7. Contextualitzar en l'entorn històric i cultural les obres musicals des d'una perspectiva crítica.
8. Definir els processos de periodització i de classificació estilística i tipologia usuals en la conceptualització històrica del fet musical.
9. Determinar la complexitat dels processos de recepció de la música.
10. Establir els fenòmens de circulació de les idees en el domini musical.
11. Exposar els coneixements sobre la història, l'art o altres moviments culturals.
12. Identificar correctament el repertori essencial i els principals compositors de cada un dels moments històrics.
13. Identificar críticament les diferents orientacions de praxi musical que els intèrprets apliquen a la música de cada època històrica.
14. Identificar el context en què s'inscriuen els processos històrics
15. Identificar els mètodes propis de la història i la seva relació amb l'anàlisi de fets concrets
16. Identificar i ubicar críticament en la seva època històrica les diferents tipologies musicals.
17. Identificar les idees principals i les secundàries i expressar-les amb correcció lingüística.
18. Identificar les propietats estilístiques de cada període històric.
19. Integrar els coneixements adquirits en l'elaboració de textos sintètics i expositius adequats a l'àmbit comunicatiu acadèmic i d'especialització.
20. Interpretar els textos teòrics més importants de cada època.
21. Reconèixer en la praxi musical els elements de diverses cultures i de diferents èpoques històriques.
22. Relacionar els canvis tecnològics i científics de cada època amb la creació i la recepció de la música.
23. Resoldre problemes d'índole metodològica en l'àmbit de la musicologia.
24. Utilitzar correctament el lèxic específic de la història
25. Utilitzar el vocabulari propi de la ciència musicològica relacionat amb cada època històrica.
26. Vincular els períodes de la història de la música amb els períodes de la història de l'art, a través de les semblances i les discrepàncies.

Continguts

BLOCS TEMÀTICS

1. Renaixement i Manierisme: reflexions sobre conceptes i cronologia.
2. El renovellament del món antic.
3. La persistència de la tradició medieval.
4. Música i societat renaixentista.
5. Música per a Déu.
6. Música per a l'home.
7. Ensenyar, aprendre, sonar. L'ofici de músic.
8. *Italiani ed oltremontani*.

Metodologia

- El rol del professor en aquesta assignatura, a banda de fornir la base teòrica i historiogràfica per al coneixement, comprensió i estudi de la música dels segles XV i XVI, consisteix a suscitar en els estudiants la descoberta i el coneixement crític del repertori musical d'aquella època mitjançant l'audició comentada del repertori i l'anàlisi de les respectives partitures.
- La programació d'aquesta assignatura obeeix a les convencions internacionals sobre les que la comunitat científica estructura els àmbits i els límits de les respectives èpoques de la història de la música europea occidental.
- L'estudiant es corresponsabilitzarà del seu procés d'aprenentatge cercant la informació complementària que sigui escaient, preferentment a partir dels manuals, llibres i articles ressenyats a la Bibliografia general i a les bibliografies complementàries de cada unitat temàtica.
- L'alumnat disposarà d'un complet Campus Virtual amb tots els materials de classe, bibliografies i enllaços a la llista de reproducció d' Spotify i el Canal Youtube de l'assignatura.
- Les classes magistrals es complementen amb la lectura de textos rellevants sobre l'assignatura i la realització de qüestionaris escrits.

Activitats formatives

Títol	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Tipus: Dirigides			
Classes magistrals	40	1,6	6, 8, 12, 15, 18, 20, 25
Tutoria	20	0,8	6, 9, 10, 14, 23
Tipus: Supervisades			
Anàlisi de textos musicals	15	0,6	1, 2, 3, 7, 20, 23, 24, 25
Tipus: Autònomes			
Estudi personal	33	1,32	4, 7, 8, 12, 14, 15, 16, 18, 22, 26
Lectura de bibliografia i qüestionaris	42	1,68	4, 9, 10, 14, 15, 26

Avaluació

Dins el procés d'avaluació es valoraran ponderadament les següents activitats formatives:

1. L'assistència a classe i la participació activa en els exercicis proposats pel professor (10% de la nota final).
2. La lectura i comentari de textos i la realització de qüestionaris del Campus Virtual (30% de la nota final).
3. La realització de dos exàmens parcials (30% de la nota final cadascun d'ells).

Aclariments

- Per poder fer nota mitjana s'ha d'aprovar els dos exàmens parcials. En cas contrari caldrà anar a reavaluació.
- En cas de suspendre la nota final provisional per no haver aprovat els qüestionaris i exercicis de classe, enteses aquestes activitats com un sol bloc, caldrà recuperar aquests continguts a la recuperació.
- Procediment de revisió de qualificacions: el dia i l'hora de la revisió dels exàmens seran comunicats a través del Campus Virtual.
- Recuperació: per poder participar en la prova de recuperació els estudiants hauran d'haver realitzat els dos exàmens parcials i, com a mínim, la meitat dels qüestionaris del Campus Virtual.
- A l'examen de recuperació es recuperaran únicament els continguts suspesos i no es podrà obtenir una nota superior a 5. En cas de no presentar-se a recuperació el càlcul de la nota final es farà amb un 0 dels continguts no recuperats.
- La falta d'assistència a classe serà excusada si es justifica prèviament, però quedarà a criteri del professor acceptar-ne o no la justificació.
- No s'acceptaran treballs extraordinaris per compensar el suspens o el no lliurament de les activitats proposades en el temps i la forma establerts.
- No es realitzaran exàmens individualment fora del dia i l'hora establerts per al conjunt del grup-classe.
- Serà considerat "no avaluable" l'alumnat que no hagi iniciat el recorregut de l'avaluació.

Activitats d'avaluació

Títol	Pes	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Assistència a classe i exercicis d'aula	10%	0	0	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26
Comentaris i qüestionaris del Campus Virtual	30 %	0	0	1, 3, 4, 5, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 20, 24, 25, 26
Dos exàmens parcials	30 % cadascun	0	0	4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 18, 24, 25, 26

Bibliografia

Manuais

- ABRAHAM, Gerald i HUGUES, Dom Anselm. (ed.). *The New Oxford History of Music*. Londres: Oxford UP, 1960.- Vol. III: *Ars Nova and The Renaissance, 1300-1540*. Vol. IV: *The Age of Humanism, 1540-1630*.
- ATLAS, Allan, *Renaissance Music. Music in Western Europe, 1400-1600*. London: Norton & Company, 1998. (Traducció castellana: *La música del Renacimiento*, Madrid: Akal, 2003)
- BROWN, Howard Mayer, *Music in the Renaissance*. N. Jersey: Englewood, 1976.
- BUSSE BERGER, Anna Maria i RODIN, Jeese (eds.), *The Cambridge History of Fifteenth-Century Music*.
- FENLON, Iain (ed.), *The Renaissance: From the 1470s to the End of the 16th Century*, Prentice Hall, 1989.
- - *Music in Medieval and Early Modern Europe*, Cambridge UP, 1981.
- GALLICO, Claudio, *La época del Humanismo y del Renacimiento*. Madrid: Turner, 1986.

- GREGORI, Josep Maria, "Renaixement i Manierisme", dins *Història Crítica de la Música Catalana*. Barcelona: Publicacions de la UAB, 2010.
- GÓMEZ MUNTANÉ, Maricarmen (ed.), *Historia de la música en España e Hispanoamérica* (vol. 2), Madrid, FCE, 2012.
- HAAR, James, (ed.), *European Music 1520 - 1640*, Woodbridge: Bodley Press, 2006.
- KNIGHTON, Tess, I FALLOWS, David, (ed.) *Companion to Medieval & Renaissance Music*, Londres:Dent, 1992.
- KREITNER, Kenneth (ed.), *Renaissance Music*, Ashgate, 2011.
- PERKINS, Leeman, *Music in the Age of the Renaissance*. New York: Norton, 1999.
- REESE, Gustave, *Music in the Renaissance*, Londres: Dent, 1959. (Trad. Cast.: *La música en el Renacimiento*. Madrid: Alianza Editorial, 1988).
- STROHM, Reinhard, *The Rise of European Music 1380 - 1500*, Cambridge University Press, 2005.
- TARUSKIN, Richard, *Music from the Earliest Notations to the Sixteenth Century. Oxford History of Western Music*, Oxford UP, 2009.

Articles i Estudis

ABRAMOV-VAN RIJK, Elena, *Parlar cantando. The practice of reciting verses in Italy from 1300 to 1600*, Berna: Peter Lang, 2009.

ALERN, Francesc Xavier, "Musica ficta. De los tratados musicales a las tablaturas", *Francisco de Salinas. Música, teoría y matemática en el Renacimiento* (Amaya García Pérez y Paloma Otaola, coords.). Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca, 2014. (Llibre elcetrònic).

- "La *musica ficta* en las secciones de misas de Cristóbal de Morales adaptadas para vihuela y laúd", *Roseta: Revista de la Sociedad Española de la Guitarra*, Instituto Complutense de Ciencias Musicales, núm. 8 (2013-14), pàgs. 6-29.

- "De Barcelona i València a Itàlia amb la viola de mà", *Revista Borja* núm. 5 (2016), pàgs. 1 - 14.

ANGLÈS, Higini, *La música en la Corte de los Reyes Católicos*. Barcelona: CSIC, 1960 (2ª ed.)

- *La música en la Corte de Carlos V*. Barcelona: CSIC, 1965.

APEL, Willi, *The Notation of Polyphonic Music 900 - 1600*, Cambridge: The Mediaeval Academy of America, 1953. (Trad. Francesa de Jean-Philippe Navarre, *La notation de la musique polyphonique 900 - 1600*, Sprimont: Mardaga, 1998).

- *French Secular Music of the Late Fourteenth Century*, (Cambridge, 1950).

ARLETTAZ, Vincent, *Musica ficta. Une histoire des sensibles du XIIIe au XVIe siècle*, Sprimont: Mardaga, 2000.

ARNOLD, Denis i FORTUNE, Nigel (Eds.), *The New Monteverdi Companion*. London: Faber & Faber, 1985.

ATLAS, Allan, *Music at the Aragonese Court of Naples*. Cambridge UP, 1985.

AA.VV., *Musica Rhetoricans*. Paris: Presses de l'Université de Paris-Sorbonne, 2002.

AAVV, *Claudio Monteverdi. Studi e Prospettive*. Firenze: Leo S. Olschki, 1998.

AA.VV, *Lire, composer, analyser à la Renaissance*, Paris - Tours:CESR - Minerve, 20013.

- BAINES, Anthony, «Fifteenth-Century Instruments in Tinctoris's *De Inventione et Usu Musicae*», *The Galpin Society Journal*, Vol. 3 (1950), pàgs. 19-26.
- BENT, Margaret, *Counterpoint, Composition and Musica Ficta*, New York: Routledge, 2002.
- BERGER, Karol, *Musica Ficta. Theories of accidental inflections in vocal Polyphony from Marchetto da Padova to Gioseffo Zarlino*, Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
- BLAUCKBURN, Bonnie J.; LOWINSKY, Edward E.; MILLER, Clement A. (ed.), *A Correspondence of Renaissance Musicians*. Oxford: Clarendon, 1991.
- BROWN, Howard Mayer, *Instrumental Music Printed Before 1600: a Bibliography*, Cambridge: Harvard University Press, 1965.
- *Embellishing 16th.-Century Music*. N. York: Oxford Univ. Press, 1976.
- «On the performance of fifteenth-century chansons», *Early Music*, Vol. 1 núm. 1 (gener de 1973), pàgs. 3-10.
- BRIDGMAN, Nanie, *La vie musicale au Quattrocento*. Paris: Gallimard, 1964.
- BOASE, Roger, *The Troubadour Revival*, London: Routledge & keagan Paul, 1978 (ed. Castellana: *El resurgimiento de los trovadores*, Madrid: Pegaso, 1981).
- DUROSOIR, Georgie, *Le madrigal italien de Luca Marenzio à Claudio Monteverdi (1580-1603)*. Paris: Publimuses, 1992.
- EINSTEIN, Alfred, *The Italian Madrigal*. Princenton, 1949, reed., 1971. 3 vols.
- FALLOWS, David, (ed.) *A Catalogue of Polyphonic Songs, 1415-1480*. Oxford: Clarendon, 1998.
- FABRI, Paolo, *Il Madrigale tra Cinque e Seicento*. Bologna: Il Mulino, 1988.
- GREGORI, Josep Maria, "Una agenda musicològica d'apunts i reflexions sobre l'estudi del Renaixement musical català", *Butlletí de la Societat Catalana de Musicologia*, IV (1997), 45-71.
- "Aspectes de la relació musical entre Catalunya i València durant el Renaixement", *III Jornadas Nacionales de música, estética y patrimonio*. Xàtiva, 2004, 153-170.
- "Mística y retórica en la vida y la obra de Tomás Luis de Victoria", *Inter-American Music Review*, XVIII/1-2 (2008), 147-157.
- GOLDÁRAZ GAÍNZA, Javier, Javier, *Afinación y temperamentos históricos*, Madrid: Alianza Editorial, 2004.
- GÓMEZ MUNTANÉ, Maricarmen, *La música en la casa real catalanoaragonesa durante los años 1336-1432 (2 vols)*, Barcelona: Antoni Bosch Editor, 2006.
- «Some precursors of the Spanish Lute School», *Early Music* vol. 20, núm. 4 (Novembre 1992), pàgs. 583-593.
- GRIFFITHS, John: «The printing of Instrumental Music in Sixteenth-Century in Spain», *RdMc*, vol. XVI, núm. 6 (1993) pàgs. 3309-3321.
- JEPPESEN, Knud, *Counterpoint. The Polyphonic Vocal Style of the Sixteenth Century*. N. York: Dover, 1992.
- KEITH, Polk, «Voices and Instruments: Soloists and Ensembles in the 15th Century», *Early Music* Vol. 18, No. 2 (Maig, 1990), pàgs. 179-198.
- KEMP, Walter H., *Burgundian Court Song in the Time of Binchois. The Anonymous Chansons of El Escorial MS V.III.24*. Oxford: Clarendon, 1990.

- KNIGHTON, Tess, (ed.) *Música y músicos en la Corte de Fernando el Católico, 1474-1516*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 2002.
- KREITNER, Kenneth R., *Music and civic ceremony in late fifteenth-century Barcelona*. Ann Arbor: Univ. Microfilms International, 1990. T. Doct.
- KISS, Jocelyne, *Le madrigal italien à la fin du XVIème siècle*. Paris: Publibook, 2002.
- KENYON, Nicholas, *Authenticity and Early Music*. Oxford: Oxford UP, 1991.
- KURTZMAN, Jeffrey G., *The Monteverdi Vespers of 1610*. Oxford: Clarendon, 1998.
- LOCKWOOD, Lewis, *Music in Renaissance Ferrara, 1400-1505*. Oxford: Clarendon Press, 1984.
- LOWINSKY, Edward E., *Josquin Desprez. Proceedings*. Oxford Univ. Press, 1976.
- MANIATES, Maria R., *Mannerism in Italian Music and Culture, 1530-1630*. Manchester: M. Univ. Press, 1979.
- MEEÛS, Nicolas, «Mode et Système. Conceptions ancienne et moderne de la modalité», *Musurgia*, 4 (1997), pàgs. 67-80.
- *Théorie modale. Moyen Âge et Renaissance*. Cahiers de cours «Théorie et évolution du langage musical». París: Universitat Paris-IV, 2005.
- OTAOLA, Paloma, *Tradición y modernidad en los escritos musicales de Juan Bermudo*. Kassel: Edition Reichenberger, 2000.
- *La Pensée musicale espagnole à la Renaissance*, París: L'Harmattan, 2008.
- OUVRARD, Jean-Pierre., *Josquin Desprez et ses contemporains*. Arles: Actes Sud, 1986.
- OWENS, Jessie Ann, *Composers at Work. The Craft of Musical Composition 1450-1600*. Oxford: Oxford Univ. Press, 1997.
- PALISCA, Claude V., *Humanism in Italian Renaissance Musical Thought*. N. Haven: Yale Univ. Press, 1985.
- *The Florentine Camerata*. Yale: Y. Univ. Press, 1989.
- PIRROTTA, Nino, *Music and Culture in Italy from the Middle Ages to the Baroque: A Collection of Essays*, Cambridge etc.: Harvard Univ., 1984.
- POPE, Isabel. I KANAZAWA, Masakata, *The Musical Manuscript Montecassino 871*. Oxford, 1978.
- POWERS, Harold, «Tonal Types and Modal Categories in Renaissance Polyphony», *JAMS*, 34 (1981), pàgs. 428-470.
- ROCHE, Jerome, *The Madrigal*. Oxford: O. Univ. Press, 1990.
- SHERR, Richard, *Papal Music and Musicians in Medieval and Renaissance Rome*. Oxford: Clarendon, 1998.
- STEVENS, Denis, *The Letters of Claudio Monteverdi*. Oxford: Clarendon, 1995.
- STEVENSON, Robert, *Spanish Cathedral Music in the Golden Age*, Berkeley i Los Angeles: University of California Press, 1961. (Trad. Cast.: *La música en las catedrales españolas del Siglo de Oro*. Madrid: Alianza editorial, 1993)
- *Spanish Music in the Age of Columbus*. The Hague: M. Nijhoff, 1960.
- STRUNK, Oliver, *Source Readings in Music History* (ed. Leo Treitler), Nova York: Norton, 1998.
- TOMLINSON, Gary, *Music in Renaissance Magic*. Chicago: Ch. Univ. Press, 1984.

TRACHER, Olivier, *Contrepoint du XVIe siècle*. Paris: Durand, 1999.

VACCARO, Jean-Michel *et alt.* *La chanson a la Renaissance*. Tours: Van de Velde, 1981.

VAN DER STRAETEN, Edmond, *Les Ménestrels aux Pays-Bas du XIIIe au XVIIIe siècle*. Genève: Minkoff, 1972. - (reed. 1878).

WEBER, Édith, *Le Concile de Trente et la Musique. De la Réforme a la Contre-Réforme*. Paris: H. Champion, 2008.

WEGMAN, Rob C., *Born for the Muses. The Life and Masses of Jacob Obrecht*. Oxford: Clarendon, 1996.

WENHAM, John, *Claudio Monteverdi: Orfeo*. Cambridge: Cambridge Univ.Press, 1986.

WHENHAM, John & WISTREICH, Richard, *The Cambridge Companion to Monteverdi*. Cambridge Uni. Press, 2007.

WOODFIELD, Ian, *The Early History of the Viol*, NY: Cambridge University Press, 1984

Tractats musicals del Renaixement

AARON, Pietro, *Toscanello in musica*, Venècia: Bernardino de Vitali, 1531.

BERMUDO, Juan, *Comiença el libro llamado declaración de instrumentos musicales*, Osuna, Juan de León, 1555.

CACCINI, G. *Le nuove musiche (1601)*. ed. facs.: Firenze: Spes, 1983

CERONE, Pietro, *El Melopeo y maestro*, Nàpols: Iuan Bautista Gargano i Lucrecio Nucci, 1613.

ESPINOSA, Juan de, *Tractado de principios de musica practica y teorica sin dejar ninguna cosa atras*, Toledo: 1520.

GAFFURIO, Franchino (Franchinus Gaffurius), *Practica musice Franchini Gafori Laudensis*, Milà: Ioannes Petrus de Lomatio, 1496. Trad. Anglesa: Young, Irwing, *The Practica musicae of Franchinus Gafurius*, Londres: The University of Wisconsin Press, 1969.

MARTÍNEZ DE BIZCARGUI, Gonzalo: *Arte de canto llano y contrapunto y canto de organo con proporciones y modos*. Burgos: Fadrique Aleman, 1511.

MONTANOS, Francisco de, *Arte de musica theorica y pratica*, Valladolid: Diego Fernández, 1592.

ORNITHOPARCUS, Andrea, *Musice Active Micrologus*, Leipzig: Valentin Schumann, 1517. Trad. Angl.: *Andreas Ornithoparcus his Micrologus, or Introduction: Containing the Art of Singing* (Trad. a l'anglès de John Dowland), Londres: Thomas Adams, 1609.

RAMUS DE PAREIA, Bartolomaeus, *Musica practica*, Bolonya, 1482

SALINAS, Francisco, *De Musica Libri Septem*, Salamanca: Mathias Gastius, 1577.

SANTA MARÍA, Tomás de, *Libro llamado Arte de tañer fantasía*, Valladolid: Francisco Fernandez de Cordova, 1565.

TINCTORIS, Johannes *Liber de Arte Contrapuncti*, Nàpols: 1477 Trad. Ita: D'Agostino, Gianluca, *Johannes Tinctoris. Proportionale Musices. Liber deArte Contrapuncti*, Florència: Edizioni del Galluzzo per la Fondazione Ezio Franceschini, 2008.

TINCTORIS, Johannes, *Expositio Manus* (després de 1477)

ZARLINO, Gioseffo, *Le Istitutione Harmoniche*, Venècia: Antonio Gardano, 1558

